

MONCADAPÈDIA
arxiu de memòria popular

FITXA PER LA MONCADAPÈDIA / ARXIU DE MEMÒRIA POPULAR

	Nom/ Cognoms	Antonia Caballer Verdeguer
	Data de naixement	31 de desembre de 1927
	Títol	Antonia Caballer, 'la Coetera'
	Temàtiques	oficis, dona, guerra civil, postguerra, indústria
	Data i lloc de l'entrevista	Divendres 10 de maig de 2019, a la cafeteria Taroncher
	Data de la publicació	Dimecres 22 de maig de 2019
	Equip entrevistador	Etnograma (Laura Yustas i Nelo Vilar)
Enllaç extracte: https://www.youtube.com/watch?v=nJCqHPLPaB4		
Enllaç: https://www.youtube.com/watch?v=pUBhctkm1gQ&feature=youtu.be		

Sinopsi:

Inaugurem les entrevistes amb Antonia Caballer Verdeguer (1927), més coneguda com Antonia 'la Coetera'. Antonia ens parla de la fàbrica de coets que va fundar son pare. Ens conta un muntó d'anècdotes de tot tipus amb una energia contagiosa i molt de sentit de l'humor. Són els records d'una persona molt activa i fonamental en Moncada que ha passat tota una vida treballant com a coetera i regentant el bar/ cafeteria Taroncher, en el que fem l'entrevista. A més a més ha recorregut el país amb la pirotècnia. També ens parla de la guerra i la postguerra i és un testimoni molt bonic dels canvis en la vida i els costums de la ciutat.

Transcripció:

-Li preguntàvem com li diuen a vosté d'apellidos...

-Antonia Caballer Verdeguer.

-Caballer, vosté cognom de coeter, també!

-Clar, mon pare era el primer Caballer. De Godella se'n vingué a Alfara, se comprà la casa i muntà un talleret. Però no li agradà eixe i se n'anà baix l'Ermida. Se comprà la casa ací, al cantó

al girar i es quan se casà en ma mare, que tenia 10 anys menos que ell. I en feu sis! Jo era la més xicoteta.

-La més jove!

-I en tinc 91 fets.

-Quin any va nàixer vosté?

-El cap meu pareix que no regue tant, però jo t'ho diré: el dia de la uva de fa 91 anys [31 de desembre de 1927]. Vosaltres això si que...

-Clar, això és l'any 27. Entonces la seua família eren coeters, se dedicaven tot l'any a això?

-La faena encara la porta la rebesnéta de la meua germana major. Eixa és la que porta l'escriptura de sa mare vaig del braç. Sa mare és neboda meua! I ella va i fa castells i tot en la fira, en València... ella és la que porta el taller.

-I fa tot el disseny i ho fa tot ella.

-Tot. Segueix la ratxa dels Caballers.

-I a quina edat va començar vosté a treballar en açò?

-Jo quan ma mare me va parir... estaven menjant las uvas, i ella i la comadrona se'n begueren el xampany, se emborratxaren les dos i jo... al costat de ma mare li arrastrava a ma mare els fardos de traca i tot. Xicotiua, xicotiua.

-O siga que de tota la vida, vosté ho ha mamat això.

-Mon pare anava a qualsevol puesto i jo "jo me'n vaig amb el pare!". Estic retratà en mon pare en tot, en el canó de Luisito, en tot. I ací estic en 91 anys fets.

-I el treball dels coeters... la gent treballava per als coeters, ací hi havia molta gent treballant.

-Tota. Mon pare donà menjar a quasi tot el poble. Jo me casí als 25 anys perquè morí el meu sogre. Me casí en el costat de ma casa, però no córrer molt! [risses] Entonces me portaven faena a casa, al corral de ca ma mare. Allí treballàvem ma mare i jo.

-I en què consistia eixa faena que feien?

-Pues mira, a mi me portaven lo més difícil: agarrava paperets quadrats aixina de punteta i els empaperava en pastes... i en les eixidetes jo feia mesurettes, i anava tot en el caixó arreglaet. I entonces s'ho enduien al taller, se'n duien de colors, en lligaven i ja ficaven els [inintel·ligible] i tot, apunt per a eixir als castells.

-I la gent que s'emportava faena a casa què feia?

-Fundes, fundes de paper, perquè era jo la que tocava la pólvora, les eixides. Me n'anava al secà, me portaven al secà. Estava per ací, me portaven a casa.

-Era perillós això?

-Home, lo que jo feia si no entraven fumant o cremaven no. Lo que ficaven dins, que ho ficaven en el taller, això sí que era perillós. Això a lo millor repetant-ho sense voler... pam! S'encenia [5 min.]. Jo gràcies a déu he anat bé, perquè tinc fe. Diuen que no n'hi ha, però jo m'ho crec,

pa mi. A mi no m'ha passat mai res, perquè jo m'he aclamat molt a ell i a Santa Bàrbara també. Santa Bàrbara la patrona del taller, i jo el diumenge estigui de bateig i no me la mirava prou a Santa Bàrbara. Aní de bateig de una rebesnéta. Per néts i rebesnéts no ploraré. La meua sogra era l'ama d'este *chaflán*. I jo me casí en el fill i ella tingué cinc xics, el major se morí. I jo tinguí tres: dos xiques i un xic.

-Entonces 3ostè ha viscut ací tota la vida?

-Tota la vida. Este pis me'l feren pa casar-me. La meua sogra es morí i tenia jo... 25 anys. Es morí ella i enseguida me col·locaren a mi. I acíestic.

-Vosté haurà anat a escola ací propet, m'imagine.

-A les del poble. I com tenia por de punxar-me quan s'acabà la guerra... Lo valenta que era i la injecció me dona por. No me n'aní a les escoles, me n'aní a les monges [6:50]. I aní any mig a les monges i deprenquí tot lo que sé. Després anava de nit a un mestre. Baixava del taller i me ficava al mestre. I acíestic.

-En el taller faria hores.

-De sol a sol. Mon pare... quan ell s'alçava cridava a tots: ma mare a la cuina, a fer cafè; hala! Tots, cap amunt! O a peu... A mi me feren una bicicleta molt asseà que me la dugueren de Barcelona i me la muntà Maynero de Burjassot. Tretze anys tinguí la bicicleta, no es podia demanar més [risses].

-I ací hi havia molts empresaris del coet, pirotècnics?

-Sí. Dos. El primer va ser... on vivien...? el Pepe Arnero? Ara no me'n recorde! Eixe, el secretari de mon pare. Primer se montà el taller i tot ací en Moncà, i en després un treballador, que se casà en una xica de Moncà i també se montà un taller que era el Buissaquero [?]. Eixe encara actua: Toni Arnal.

-Arnal continua, clar.

-Té dos fills. Lo que és un ofici que tots es fan lladres. És tant bonico i tant això... que tots roben tot lo que poden i tots se guanyen la pesseta com poden. És que és aixina, sí [risses].

-No ho sabíem.

No? [risses]. Home, esteu ací pa preguntar-me! [risses]. Mon pare me deia: aneu a casa el Buissaquero i jugueu en els xiquets i mireu-ho tot, perquè ells mos roben. Robaven, anaven a la verja que hi havia una explanà, havien allí... 28 fanecades o no sé quants, i en l'Ermita davant del cementeri, i per baix els xics jugant i tot, i vérem una bicicleta en les rodes penjades i la bicicleta era del Buissaquero [10 min.]. La robaren d'allí i els xiquets se l'endugueren a casa [risses] i mos tenien d'espies i tot. Era una faena molt bona! [risses]

-La gent que treballava, eren dones sobretot? La gent que treballava en casa, era un treball de dones?

-Dones i homes. Lo que passa és que homes era menos i dones eren més d'estar assentades en taules. Unes tauletetes... ara pujarà la meua filla i baixarà un retrato que tinc. Ma mare està treballant en traca, i jo vestida de Santa Bàrbara que me n'anava vestida a la processó.

-Entonces se feia una part de la faena en els almacens i l'altra se repartia a la gent en les cases?

-Sí. Pues feien la traca, porta una funda aixina llarga, i el tronet. I el tronet es feia també en casa, tot era... l'omplien en el taller i traquejaven en el taller. I ací, pues fèiem tota la funda en pastes, paper i pastes. I jo pues bé, portàvem molta faena a ca ma mare i la fèiem ahí.

-Entonces la gent se portava la pólvora a casa o això se feia només en el taller?

-En el taller. Ja arreglaet ho portàvem allí i ma mare ho omplia, jo també... Me casí als 25, però jo no parí de fer coets. Era el meu ofici, la meua sang!

-Després de casar-se 4ostè va continuar treballant.

-Hasta que he pogut. [Ens ensenya les fotografies que reproduïm tot seguit] Jo estic de Santa Bàrbara [esquerra], que me n'anava a la processó. Jo ho arreplegava tot. Ma mare era major [dreta]. Jo ja tenia 18 ó 20 anys, ja festejava. El meu nóvio venia i me deia "vas fent el ridícul" i jo en la vara eixa li pegava [risses].

Els dissabtes ho portaven tot a ma casa, ahí venia el camió o el furgó, ho carregava i pagava a les dones. Jo me guanyava dos mil pessetes o tres mil, eren molt bones, que passaven un jornal. Estiguí set anys cuidant a l'abuelo, a l'amo, que li deia "l'amo". I als set anys casà al altres tres fills. Mos començà a donar 500 pessetes a cada una. A mi no me pagaven. Aquelles se compraven cotxe, la una un xalet, l'altra un no sé què... i jo parlant-lo en ell, com el meu home era el que ho duia tot pues jo igual feia. I quan a elles les pagava les 500 me les dona a mi. Però jo no me comprí cotxes ni res. No en tenia prou! [risses] No en tenia prou, no me'n donaren! Menjava i feia el menjar i tot. I me diu: "-tu què, que necessites més diners? O no tens prou o què te passa? -A mi? Al seu fill que és el que se'ls guanya li has de donar! Que ell ja me'ls dóna a mi". "-Pos crida al notari". Ell vivia en el piso del cantó, i tenia la porta al costat de la meua. Crida al notari i puja i... "este baix d'ací fique-lo en nom d'Antonia Caballer Verdeguer, jo li'l done, per a que se monte un negoci [15 min.]". I muntí un bar. Venien els de

l'ajuntament, els d'*Hacienda*... tots a menjar a ma casa, que feia un menjar molt bo! Pos bé. I encara hi ha qui me fa: "Antonia, quins esmorzarets que me feies!" [risses] "Quins esmorzarets, què bons!" Ai, què bé!

-O siga que vosté ha treballat tota la vida.

-Tota la vida, hasta que les cames ja no han pogut en mi.

-I este sistema de repartir la faena a la gent, això se va acabar en algun moment, no?

-Pues quan jo me retirí ja. Quan jo me retirí ja anaven elles al taller. Només al taller. El taller que la terra és meua. Vull vendre-la i l'ajuntament diu que això no se ven ni se obra ni se... Pues a mi me faria un paper!

-Això no se pot vendre?

-No. Diu que si ve una avenida... no sé què, no sé cuántos...

-Volíem aprofitar per a preguntar-li... quan la guerra vostè tenia...

-Jo tenia quan començà la guerra 9 anys i quan se n'acabà 12.

-Ací no va arribar la guerra...

-Ací al barranc encà caigueren dos bombes. En el barranc d'Alfara-Vinalesa. Però en Moncà només hi havia refugis. Quan tocava la sirena, "plem"! Mos tiràren les campanes en terra... del campanar. Jo aní a vore-ho tot, era una doctora. Caigué un avió entre Moncà i Benifaraig. Allí clavà el cap i s'obligué com una mangrana, el pilot i tot. Corrien més els xiquets que els majors! A doctorejar-ho tot! [risses]

-Clar, un avió en aquell moment...

-Pues sí, jo... però anava amb mon pare, que mon pare era coeter, i tenia una quantitat de por... Com jo la tinc ara. Quan hi ha una traca me la pire correguent a on siga, a amagar-me! [risses] Un dia estic llavant el bar i hi havia un amic del meu fill en petardets i jo: "tete, vés-te'n a la zona la falla que ací no se poden tirar trons". La falla estava ahí en el cantó del Musical, i ell... "pam!", petardets. "Vés-te'n a la zona de la falla que t'arrepentiràs...", i ell... "pam!" Acabe de llavar-ho tot, l'últim poal en *lejía* i tot, i ahí va i me tira un petardet. Jo agarre el poal i faig "plam" [fa gest de tirar-li el poal per damunt]. Jo era molt bona! [risses] Però qui me feia mal pagava. Conque se quedà de pedra. No me digué ni ocho. Además jo tenia el meu fill de la mateixa edat que si me toca... No en tenim prou pa començar! Aixina és.

-Tot el material de la pirotècnia: el cartó, els papers... la pólvora... d'on venia?

-Tot això li ho portaven en camions, ho comprava el meu pare en València i li ho duien els ordinariis al taller. I en el taller ho distribuïen.

-I després tenien coeters que anaven per ahí a rodar [20 min.].

-Claro! Jo me'n recorde que hi havia 14 dones treballant i 6 que anaven pels pobles amb els meus germans. Vint o vint i tants. D'això me'n recorde.

-Vosté mos contava que també ha anat...

-Jo li deia a mon pare "compre'm bussos -pantalons de nus, en pitera- que me'n vaig a penjar traca!". Però no me'n compraven mai, sabien que tenia por! [risses] Sabien que tenia por i no me'n compraven mai.

-Anirien lluny.

-A tots els pobles de alreodor de València, i a València.

-I a Castelló pujarien també.

-Sí! Castelló. Jo he estat moltes vegades en Castelló. I he pujat al Micalet... València ho he rodat tot. Fora a l'estranger no he volgut anar mai, però per València...

-Se li nota que té món 6ostè, que ha corregut.

-Sí, Espanya l'he corregut dos o tres vegades, però a l'estranger no he anat mai. Arribí a passar la frontera a vore a la sogra d'un amic del meu home que estava maleta i vivia propet de la frontera. No anàrem ni mitja hora en cotxe.

-Bueno, ho ha disfrutat.

-Sí, he disfrutat a muntó, he viscut a muntó. Ara, *mujer de hombres* no era [risses]. Això sí que és de veres. Hi ha vegades que passen per ací i fan "coetera, però quan trobes nóvio?". "Encara no l'han parit!" Encara no han parit al que té que ser nóvio meu. No, en uno en tinguí prou, molt bon xic. Aixina que vos ha agradat [el retrato]?

-Mos ha agradat moltíssim!

-Ma mare en la traca i jo vestida de Santa Bàrbara que me n'anava a la processó i me duien dos guàrdies en cadenes. I de quan en quan m'agenollava. I el pare de Santa Bàrbara que venia raere en un matxete [risses], "pop", damunt de les dos cadenes. Ho passàvem molt bé. I l'abuelo Colomet... A ell no l'heu conegut?

-No, no l'hem conegut.

-Pues hi haurà qui tindrà retratos, jo només tinc de ma mare. Diu que hi ha una casa -jo no he anat mai- a la vora del riu... que allí hi ha molts retratos dels coeters. La Beneficència cap ací al riu. Allí estic jo retratada, està mon pare, està la carcassa de Luisito Huertas retratà... Jo no he anat mai, perquè ho han fet tot ací i ho he vist. Per a què me volien dur si no feia falta.

-[Veu al carrer] Has parlat de mosatros? [risses]

-Els meus nebots. Porten els fills allà rere l'Ermita. Feren un convent els Combonianos i ara l'han deixat pa escola. Se n'han anat a fer la mà els combonianos i mos han deixat ací [25 min.].

-Bueno, aquí se conten moltes històries, de quan les traques per exemple que pujaven a Santa Bàrbara, que anaven davant i darrere...

-Ma mare, sempre que arribava Santa Bàrbara la baixaven del barrio i la rodaven ací, i tornava. Ma mare... la traca que no li féra falta a Santa Bàrbara. I en después, al pujar una altra. Santa Bàrbara era l'ama. En guerra això era la càrcel de tots els presos que fugien. Trencaren el cap als sants de pedra, a Santa Bàrbara la trencaren... i els meus pares ho feren tot nou. Perquè els tocava Santa Bàrbara... era la patrona de mosatros.

-Ací també se cremarien esglésies...

-No, no, no la cremaren. Trencaren.

-No se va gastar per a res l'església? No la gastaven per a una altra cosa?

-Pals presos. Tots els que pegaven a fugir de la càrrel que estava allà per Teruel o no sé a on... i a tots feien cap ahí. I després ja s'acabà la guerra.

-I ací va haver molt de palo, es va matar molta gent i això?

-Ací pues al començar la guerra començaren a traure a tots els de Semana Santa buscant-los les pistoles, i no trobaven pistoles, però se'n duïen els porcs, els dels llauradors tots. I resulta que els que s'enduïen els porcs anaven cridant els xofers per agarrar els cotxes i portar-los a matar. Els de Semana Santa. I el meu germà estava de mecànic allà en València, com se diu allò? Els meus germans eren xofers, però el xicotet anava en un camió a portar menjar als soldats i tot, estava en Segovia. Però el major estava ahí en Cuerpo Tren, allí en...

-En el trenet? Ell era ferroviari entonces?

-Era mecànic, de camions. Hi havia un *garaig* [garatge] que és on arreglaven els camions i tot per a la guerra, i el meu germà el treïen de casa i ell deia "jo vinc de treballar, jo no puc fer...", ell tenia el trage i tot això de Capità. I entonces... quan s'acabà la guerra, pues a tots els que havien dut a matar [altres persones]... els mataren. El meu germà a l'últim al que tragué va ser al rector de Moncà, i no el dugué! Diu "jo, si voleu quedar-se el meu cotxe jo me quede espatarrat, jo [no puc participar d'això]. Conque, què feren?, se'n vingueren a Moncà, salvaren al rector i tot el meu germà, però el tingueren dos anys tancat. Dos anys mos el tancaren. Hasta que no tragueren al meu germà de la càrrel ma mare no va voler que jo prenguera la comunió. La prení als 13 anys [risses]. Als 13 anys prenguí la comunió. Ma mare diu, s'han de [inintel·ligible] ells? Ací estava la plaça dels Caídos... la llevaren. Ara és la Plaça de Quintana. La creu de Quintana [30 min.]. Jo feia "pues jo no me'n recorde que ahí hi havia ninguna creu". I quan la ficaren nova... dic "ah, collons". Jugàvem i tot, però no era en esta creu. Jo no la coneixia per creu.

-Clar, pa jugar.

-Bueno, pues en ma casa encara tingueren al meu germà dos anys tancat. I el mateix que el tancà el tragué. Perquè és el mateix que vingué per ell per dur el rector a matar-lo. I el meu germà diu "jo tinc el meu trage, jo no puc eixir de casa". I el mateix que el tancà el tragué.

-La seua família no treballava la terra? No eren llauradors?

Mon pare tenia tot rodant el taller taronjar. Ací rere el taller hi havia quatre fanecades de taronjar, ací tarongers, plàtanos, pomes, mangranes... ahí hi havia de tot. I baix, pujant al taller, havia quatre fanecades de llimeres, quatre taronjar. Mon pare tallà allò per a donar faena als treballadors. I ahí plantava de tot.

-Clar, després de guerra sembraria.

-Pa que els xics del taller tingueren faena.

-Després de guerra se sembraria de tot.

-Sí, sí. Un any plantaren algodón d'eixe.

-Ah, sí? Cotó?

-Cotó, sí. I diu “açò costa molt de fer, ací no me planteu més cotó. Ací coses pa fer, quereguilles i de tot, però cotó no...” [risses] Mon pare feu allí unes barraques de cebes... plantant les cebes, en una bosseta estaven les cebes, quereguilles [per a] els treballadors per a menjar. El corral, que encara està, està ple de gossos. I ahí n’hi havia oques, conills... els conills feien forats per amagar-se. Se n’anaven de paella i no podíem agarrar-los. Jo dic “aquell conill si és mascle, bé; però si és femella i està prenyà la conilleta, calleu-se que anem a menjar conill en la paella”. I agarren mig atobó i hi havia un conillet allí i jo “plam”. El conill, que jo era una artista en això [de matar conills], pegà un... “pom”. Matàrem al conill i tinguérem conill per a paella.

-Ací després de guerra no se passaria molta fam, perquè hi havia horta... No va ser un lloc en que se 8atirà molt.

-No, no. La gent anava tota a treballar, tota, tota. En ma casa des de luego fam no n’hem passat. Mon pare procurava que els treballadors no ne passaren.

-Des de luego donava faena a mitja Moncada.

-Hasta d’Alfara ne venien pa fer fundes [risses].

-Ací hi havia més indústria. Estava la seda, que també donaria molta faena.

-Sí, totes les beates anaven a la seda [risses]. Això era la fàbrica de les beates.

-També estava la fàbrica dels mistos.

-Sí, eixa estava entre Alfara i Moncà, en la carretera estava. La llevaren. La llevaren no sé per què. Pues anaven a treballar els mistos mitja Moncà i Alfara, i de Vinalesa, tot [35 min.]. Tota la contornà. Anaven a la fàbrica.

-També hi havia fàbrica de sacs ens deien.

-Els sacs, que eren del tio Orts. A l’entrada de Moncà no hi ha un xalet...? Era l’amo de la fàbrica de Orts.

-Vosté recorda si ací després de guerra va haver molt de palo? A la gent que havia estat més significada...

-Després de guerra tancaren a tots!

-I a les dones també les tancaven?

-Si no era alguna guerrera... Si se volia ficar davant eixa també la tancaven, també. Però no, mataren en guerra. En guerra pegaren... Ma mare me feia anar a prendre turno a les carnisseries, a per el pa... I de xicoteta anava... [amb por] perquè de totes les finestres eixien tirs! Això era en guerra. Quan s’acabà la guerra ja isqué alcalde... ja s’apaciguà un poc.

-O siga que en guerra per ací també estava revolucionà la cosa.

-Per totes les finestres eixien tirs! I és que... diu que els buscaven les pistoles als de Semana Santa, però no les trobaven. Les tenien baix les teules dels terrats, en la teulà. Jo d’això m’he enterat després. Mon pare me feia anar a unes coves ahí dalt de Masies a dormir. En una cistelleta en el sopar, cap a dalt. A dormir, a dormir en la cova. Mon pare tenia molta por. I volgué que li feren un refugi en el taller. I quan el tingué fet ja ens quedàrem en el taller.

Teníem família... del Grau teníem tres famílies dormint ahí, de Castelló també. En Castelló saps a on estan les sabates?

-La Vall d'Uixó, la fàbrica de Segarra.

-Eso és.

-I va vindre ací la gent.

-D'ahí també teníem tres o quatre.

-Clar, allí evacuaven els pobles i venien ací.

-A dormir tots allí al taller. Jo... les primeres sabates manolines... Antonia les duia! Que me les regalaven allí. Me volien tots. Me deien que era molt bona. Per cert, encara n'hi ha, en Moncà encara n'hi ha que me besen.

-Si, en esta zona va vindre molta gent refugiada.

-Després me se'n dugueren al Grau... a Semana Santa i tot.

-I al Grau que van bombardejar tant.

-Després me se duien per ahí.

-Entonces Moncada era un poble xicotet en realitat.

-Sí, 9.000 habitants. I ara quants són?

-Ara vint i tant mils incloent Masies i tot.

-Pues quan s'acabà la guerra eren 9.000 habitants. D'això sí que me'n recorde, perquè ens feren pa prendre la comunió i tot, i ma mare, com tenia el fill tancat diu "tu no prens la comunió, vaja a fer la mà el clero". I quan trageren al meu germà combreguí en la missa dels xiquets d'escola i férem una festa! I llovisnava! [risses].

-En 13 anys, ja era una dona!

-13 anys. Ja duia mamelletes [risses]. Anava tapant-me les mamelletes.

-I com feien les comunions entonces, feien un dinar... era en casa?

-En ma casa. Vingueren uns amics de mon pare del Palmar, portaren 50 ó 40 quilos d'anguiles i les feren per a dinar. Teníem anguiles i paella [40 min.]. El corral com plovia, llovisnava... tirat de serradura! Ahí ballant i tot. Ho passàrem de puta mare i la música, portava la música, ho portava tot raere. Me casí als 25 anys, a les 5 del matí, perquè s'havia mort la meua sogra i un germà meu. Perquè estàvem de luto riguroso!

-I se casaven a les 5 del matí? Mare meua.

-A les 5 del matí [risses]. I res, se casarem i només vingué un cunyat a veure'm casar, els padrins...

-I on feien les bodes entonces?

-En casa.

-Convit i tot, tot en casa?

-No, en el Musical feien convits.

-Entonces 10ostè se casaria de negre.

-Tota! Però per baix blanc! El sostén, el pantaló, les sinagües, tota de blanc. Estava més farta del negre que no sé què dir-ne [risses].

-Entonces feien paella, feien un convit de paella per a tot el món...

-Tots el que volgueren vindre, i la paella gran i això de les anguiles. I la música tocant, ballant en el corral. La festa estava per tot el poble. Aixina és. Que pregunten per Antonia! Mon pare era de Godella i ma mare de Moncà i tinc tota la família a Godella, de mon pare.

-Vostés tenien un malnom a la seua família?

-Les coeteres! Ma mare... a m'abueta li deien "la Lletera", perquè portaven xiquets de València a criar i m'abueta... [fa un gest indicant que les donava el pit] es coneix que tenia canterelles! [risses]. I donava mamar als xiquets, tenia dos o tres xiquetes i tenien els xiquets. Baixaven del cotxe buscant una lletera i la tenien al costat [senyala la carretera]. Ahí, mira [senyalant la fotografia] eixa és ma mare i la que criava als xiquets era m'abueta, "la Lletera". Ahí està fent traca ma mare.

-Això és en casa?

-En casa, sí. Era una casa gran, entrava el camió... Entrava el camió dins de ma casa que era gran.

-Vosté també era molt guapa [mirant la fotografia].

-Jo? Dels sis germans la més lletja.

-Què diu! En esta foto està preciosa! Un cromet!

-[risses] Aní a València a alquilar-me eixa perruca i arrepleguí una pollà [risses], que estigueren tres dies per a llevar-me els polls!

-Mare meua, quin desastre [risses].

-Anàvem en el tren i anàvem matant polls.

-Vosté haurà sigut festera del poble.

-Mira! Menut trage duia jo! En aquell *tiempo* em costà la tela 3.000 pessetes. La millor modista de Moncà m'el feu el trage. Duia el forro morat, i això [se senyala el pit] tot de chantilly. Ho he fet tot, i si no estava jo... [risses]. Pues bé, ací estem, en 91 anys fets.

-I molt bé, vosté està molt bé, dona [45 min.].

-Sí, del cap sí. Mira [senyala al carrer] néta i rebesnéta. La néta és la que està de físio ací [senyala la clínica]. Totes han estudiat i han... jo duia els xiquets a escola i feia "jo no tinc educació ni la conec. Justet tres anys a l'escola, a dependre les això que deia molt pare. I el que vull és que us ensenyen educació". M'han tret els tres carrera.

-Bueno i què feien ací els joves per a divertir-se quan era vosté joveneta?

-Al cine... i ball, però jo al ball no he anat mai.

-Ací hi havia vèrrios cines.

-Tres, i un saló de ball. Allí en l'estació estaven els tres.

-I el ball també estava allí?

-Un saló de cine. Estaven allí quatre músics i a fer ball. Ací el Musical, estiguent ací el Musical, al ball allí tots. Ballàvem en una granera [risses], ballàvem... de tot. A ballar, a canviar-se de granera a vore qui guanyava.

-A festejar els joves on anaven?

-A festejar a les portes de les cases! [risses]

-Però a paseo?

-Sí! Este carrer l'omplien de paseo... [risses].

-Mos deien que anava molta gent al Palmar de joveneta.

-Al Palmar a jugar. Però al de Moncà, allà rere l'Ermita. La baixà aquella darrere de l'Ermita. Pues no ens ficaven merda, de terra negres. De nit, quan es feia de nit, hala, baixaven tots, ahí al mercat vell, a ballar. Bé, bé... S'ho passàvem de puta mare. Ací venia Vinalesa, Alfara, Massarajos, tot. Tots a buscar [inintel·ligible] de Moncà.

-Era un poble més gran, seria capitaleta.

-Era cap de partida. Vint i no sé quants anàvem. I anàvem en les de... en les beates i anàvem als pobles a visitar-los. Jo era beata... en les beates del poblet, que no m'agradava anar... pues no era beata, me quedava. Però poquetes vegades, saps.

-Vosté no va festejar molts anys?

-Jo? Deu! Home, me casí en el tonto del costat de casa [risses]. Estaven tots a la porta del carrer, i jo li feia "o passes tu davant o passe jo" i crusàvem tot este cantó correguent, pa que no mos veren junts. Què tontaes! Pues bé, bé. Jo estic molt contenta, molt orgullosa de la meua vida. No me pot fer baixar la cara ningú ni per lladrona ni per puta ni per borratxa. Tres coses que no he tingut [risses]. No, no, és aixina!